

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

1.) Összefoglalás

A Kolozsvártól Debrecenen át Budapestig több állami és egyházi intézmény képviselőiből felépülő munkacsoportunk 15 tagja, az általunk koordinált magyar és idegen nyelvű konferenciák, workshopok, kutatói szemináriumok; a műhelyünkben elkészült tanulmányok, tanulmánykötetek, monográfiák és szövegkiadások; valamint hazai és külföldi kutatóútjaink az elmúlt három évben elsősorban azt mutatták meg, hogy milyen jelentős távlatai vannak a kora újkori mártírológia és szentkultusz kutatásának. Az eddig ismeretlen vagy új kontextusba helyezett kéziratok és nyomtatott források általunk elvégzett értelmezései a kora újkori mártírnarratívák feltárását, illetve emlékezet- és kultusztörténeti vizsgálatát tűzték ki célul, a felekezeti és nemzeti identitások vizsgálata összefüggésében. Elméleti és metodikai, illetve a diszciplináris megközelítéseket tekintve igen sokféle módon, hiszen – az utóbbi néhány évtizedben nagy lendületet kapott nemzetközi kutatások figyelembevételével – vizsgáltuk a kora újkori magyar és külföldi mártírológiai irodalmat: historiográfiai és kutatástörténeti, filológiai és szöveg hagyományozódási, teológiai és hermeneutikai, eszmetörténeti és történelemszemléleti, műfaji és retorikai, illetve drámatörténeti és belletrisztikai szempontból.

A költségtervtől két jelentősebb eltérés történt a pályázati futamidő alatt: 1) A pályázat beadásakor az akkor érvényes adószabályok szerint kalkuláltuk a 2.1-es (teljes, vagy részmunkaidejű alkalmazás) költségsor összegét. Az adószabályok időközben megváltoztak, ezért a soron 195.600 Ft hiányunk gyűlt össze. Az OTKA engedélyével a hiány pótlására a 2. sor maradványát és a 1.7 sor maradványának egy részét használtuk fel. 2) A pályázat befejezése felé közeledve kutatócsoportunk tagjai részéről örömdetesesen sok publikációs igény érkezett. Hogy eleget tudjunk tenni ezeknek, kérelmeztük és engedélyt kaptunk arra az OTKA-tól, hogy egyes költségsorok maradványait átcsoportosíthassuk a 3.3. sorra, így fedezve a kiadói és nyomdai költségeket.

2.) Az OTKA-programunk hozadéka a hazai és nemzetközi kutatás számára

Jelentős eredménye a kutatásnak, hogy a 16–18. századi mártírológia és szentkultusz kérdéseit, a mártír- (illetve: bujdosás- és üldözés)narratívák megformálódását és hagyományozódását interkonfesszionális összefüggésben, különféle műfajokban és szövegtípusokban vizsgáltuk. Így már sokkal pontosabban értjük: egyrészt a reformációt közvetlenül követő nyugat-európai és a – recepcióját tekintve nem, publikációit tekintve

viszont – némi megkésettséggel jelentkező hazai protestáns mártírértelmezéseket. Különösen fontos eredményeket értünk el ezen belül a 17. századi magyar protestáns mártirológia legjelentősebb szerzőinek értelmezésében; a gályarabok kortárs hazai és nemzetközi reprezentációjának, illetve későbbi kultuszának feldolgozása terén. A kutatásba új forráscsoportokat vontunk be és új szempontokat érvényesítettünk, továbbá újragondoltuk a 18. századi „vértelen ellenreformáció” toposzát a mártirológiai kutatások nézőpontjából. (Imre Mihály, Csorba Dávid, Fazakas Gergely Tamás, Győri L. János, Péntes Tiborc Szabolcs, Tóth Zsombor)

Másrészt alaposan vizsgáltuk az újjászerveződő katolicizmus ama küzdelmét, amely a trienti zsinattól kezdve minél több mártírszentet igyekezett a szimbolikus reprezentáció részévé tenni. Vagyis az egyház nemcsak a kora keresztény és középkori vértanúk hagiográfikus narratívájának visszaállítását tűzte ki célul, hanem – az emlékezhelyekért folyó jelentős küzdelmek során – a reformációval kezdődő konfesszionális konfliktusok áldozatait is integrálta a katolikus emlékezetkultúrába, különösen a közép-európai mártírokat és szenteket mint szimbolikus reprezentációs alakokat. (Bitskey István, Amedeo Di Francesco, Gábor Csilla, Puskás István, Száraz Orsolya, Tasi Réka)

3.) Konkrét eredményeink

A) Kutatócsoportunk tagjainak számos, folyóiratokban, más műhelyben szerkesztett kötetekben megjelent tanulmányait nem említve most csak az OTKA-kutatás keretében általunk szerkesztett köteteket soroljuk: *Protestáns mártirológia a kora újkorban* c. sokszerzős tanulmánykötet (2012); két magyar nyelvű és egy német nyelvű mártirológiai konferencia nyomán (mindhárom 2014-ben) készült sokszerzős tanulmánykötetek: *Mártírium és emlékezet: Protestáns és katolikus narratívák a 15–19. században*, 2015; *Erinnerungsorte im Spannungsfeld unterschiedlicher Gedächtnisse. Am Beispiel von Galeerensklaventum und 1848*, 2015 (megj. előtt).

A kora újkori mártirológiai és szentkultusz-kutatásunkhoz, felekezeti identitásvizsgálatainkhoz kapcsolódóan egyszerezős tanulmányköteteket és monográfiákat is megjelentettünk: Bitskey István: *Religio, studium, litteratura: Tanulmányok a régi magyarországi irodalmi műveltségről* (2013); Bitskey István: *Hitvédelem, retorika, reprezentáció* (2015); Imre Mihály: *Utak Herborn és Nápoly között* (2015); Gábor Csilla: *Laus et polemia: Magasztalás és vetekedés közép- és kora újkori szövegtípusokban* (2015); Győri L. János: *Református identitás és magyar irodalom* (2015); Luffy Katalin: „Romlás építőinek fognak nevezetni”: *Prédikátori szerepek és alkalmi beszédek az Erdélyi*

Fejedelmválság idején (2015); Száraz Orsolya: *Paolo Segneri (1624–1694) és magyarországi recepciója* (2012).

B) A mártirológiára és a szentkultuszra vonatkozó kutatásainkat egészítette ki a 16–18. századi prédikáció- és imádságirodalmat vizsgáló ReBaKucs-konferenciánk (2012) és az ennek anyagából készült tanulmánykötet a *Próza kegyességi műfajok a kora újkorban* (2013); a (részben) kora újkori politikai beszédmódokat vizsgáló konferenciánk és tanulmánykötetünk („*Politica philosophiai okoskodás*”: *Politikai nyelvek és történeti kontextusok a középkortól a 20. századig*, 2013); valamint Puskás István tanulmánykötete *Távoli világok* (2015).

E munkákat folyamatosan töltjük fel kutatócsoportunk honlapjának mártirológiai adatbázisába. (A honlap elérhetősége: <http://irodalom.arts.unideb.hu/kutatas/reformaciokutato/>)

C) Protestáns mártirológiai kutatásainkhoz szorosabban vagy lazábban kapcsolódnak a szövegkiadási projektjeink.

17. századi vonatkozásban:

- 1.) a Medgyesi Pál összes ismert prédikációját sajtó alá rendező vállalkozásunk első változatát töltjük fel adatbázisunkba. Kiegészítve egyrészt a prédikációszerkesztményre vonatkozó részletes áttekintéssel, másrészt a prédikációkiadás problémájára felhívó műhelytanulmánnyal, mely szerint az apparatus criticus maradéktalan elkészítéséhez a teljes életművet figyelembe kell vennünk, ezért folyik jelenleg is az összes további Medgyesi-szöveg kereshetővé tételének előkészítése, begépelése. (Csorba Dávid, Fazakas Gergely Tamás, Fekete Csaba, Oláh Szabolcs, Pénzes Tiborc Szabolcs)
- 2.) I. Apafi Mihály fejedelem temetéséhez kapcsolódó, idáig egyáltalán nem elemzett vagy kevésbé vizsgált szövegeit tettük közzé önálló kiadványban, jegyzetapparátussal és értelmező tanulmányokkal együtt. (Csorba Dávid)
- 3.) Előtanulmány publikálását követően kiadtuk Beythe István *Ágendáját*, alapos kísérőtanulmánnyal és szövegkritikai apparátussal. (Fekete Csaba)

18. századi vonatkozásban:

- 4.) Kiadtuk a 18. századi katolikus főpapok szellemi formálódása szempontjából kiemelt fontossággal bíró római Collegium Germanicum Hungaricum könyvjegyzékét. (Száraz Orsolya)

5.) Bethlen Kata önéletírását készítjük elő kritikai kiadásra, a publikálandó szöveg első változata, az előmunkálatokat kontextualizáló tanulmánnyal együtt szintén felkerül honlapunk adatbázisába. A kiadásra történő előkészítő munka jelenleg is folyik. (Fazakas Gergely Tamás)

D) Mindezeket az eredményeket jelentős mértékben alapozták meg hazai és külföldi kutató- és konferenciaútjaink (Budapest, Debrecen, Sárospatak, Pápa, Szarvas; Bern, Herborn, Kolozsvár, Nápoly, Róma, Varsó, Zürich), valamint a heti rendszerességgel tartott műhelyszemináriumaink, melyeken folyamatosan megvitattuk közös kutatásaink alap- és részkérdéseit.

4.) Beszámoló az OTKA-kutatásunk záró, harmadik évéről: 2014. február 1. – 2015. január 31. (meghosszabbítva: 2015. június 30-ig)

A) Tudományos rendezvényeink

2014. február 21-én *Protestáns mártírnarratívák a 16–18. században* címmel rendeztünk konferenciát, amelyen kutatócsoportunk több tagja tartott előadást (Amedeo Di Francesco, Fazakas Gergely Tamás, Imre Mihály, Péntes Tiborc Szabolcs, Tóth Zsombor).

2014. március 11-én mutattuk be (*Irodalom és művelődés a 17–18. században*) azokat a köteteket, amelyek részben vagy egészében OTKA-pályázatunk támogatásával jelentek meg, és amelyekben kutatócsoport-tagjaink közölték eredményeiket (Bitskey István, Fazakas Gergely Tamás, Gábor Csilla, Imre Mihály, Luffy Katalin, Száraz Orsolya).

2014. május 20-án mutattuk be (*Kultúra, politika, emlékezet*) azokat a köteteket, amelyek részben vagy egészében OTKA-pályázatunk támogatásával jelentek meg, és amelyekben kutatócsoport-tagjaink közölték eredményeiket (Bitskey István, Fazakas Gergely Tamás, Puskás István, Száraz Orsolya).

A Debreceni Egyetemen 2014. október 7–9. között tartott *Symposium* elnevezésű konferencia *Erinnerungsorte im Spannungsfeld unterschiedlicher Gedächtnisse. Am Beispiel von Galeerensklaventum und 1848* című szekciójának társszervezői voltunk. Kutatócsoport-tagjaink közül a szekcióban Csorba Dávid tartott német nyelven előadást.

2014. november 7-én *Katolikus és protestáns mártírértelmezések a kora újkorban* címmel rendeztünk konferenciát, amelyen kutatócsoportunk több tagja tartott előadást (Bitskey István, Csorba Dávid, Amedeo Di Francesco, Fazakas Gergely Tamás, Győri L. János, Imre Mihály, Puskás István, Száraz Orsolya).

2014. december 4-én a MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport budapesti rendezvényén bemutatták a *Prózai kegyességi műfajok a kora újkorban* c. kötetet, amelyet kutatócsoportunk tagjai (Fazakas Gergely Tamás, Imre Mihály, Száraz Orsolya) szerkesztettek, és amelyben kutatócsoportunk több tagja is szerepel tanulmányával (Csorba Dávid, Fazakas Gergely Tamás, Gábor Csilla, Győri L. János, Imre Mihály, Tasi Réka, Tóth Zsombor). A kötet megjelenését OTKA-pályázatunk támogatta.

Társrendezőként részt vettünk a *Unity in Diversity? Interactions between international and national Calvinism(s)* című nemzetközi konferencia szervezésében (Debrecen–Sárospatak–Berekfürdő, 2015. április 11–15.).

2015. április 21-én könyvbemutatót tartottunk (*Református és katolikus kultúra a kora újkorban*), amelyen bemutattuk kutatócsoportunk két tagjának (Gábor Csilla, Luffy Katalin) monográfiáját és egy másik tagunk (Csorba Dávid) forráskiadását. Mindhárom kötet OTKA-pályázatunk támogatásával jelent meg.

2015. június 12-én a *Katolikus újjászületés Debrecenben* című konferencián bemutatták a Collegium Germanicum Hungaricum 17. századi könyvjegyzékéről készített forráskiadást, amelyet kutatócsoportunk egyik tagja készített el (Száraz Orsolya). A kötet OTKA-pályázatunk támogatásával jelent meg.

Heti rendszerességgel műhelyszemináriumot tartottunk, amelyen debreceni és kolozsvári kutatóink (Bitskey István, Fazakas Gergely Tamás, Gábor Csilla, Imre Mihály, Száraz Orsolya), PhD-hallgatók és meghívott előadók olvasták fel OTKA-programunk keretében készített vagy ahhoz kapcsolódó dolgozataikat.

B) Konferenciautak

A MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport által, *A nők és a régi magyarországi vallásosság* címmel rendezett konferencián (Budapest, 2014. április 25–26.) kutatócsoportunkból Fazakas Gergely Tamás tartott előadást.

A 2014. május 21–24-én a „*Jelentem versben mesémet*” *Fikció és rejtett értelem a régi magyar irodalomban* (MTA BTK ITI Reneszánsz osztály, ReBaKucs konferencia Szekszárdon) címmel rendezett konferencián kutatócsoportunkból Csorba Dávid tartott előadást.

A 2014. június 10–12. között Nápolyban rendezett *Giornate della cultura ungherese* című rendezvényen Imre Mihály tartott előadást.

2014. szeptember 22-én a Refo500 által Varsóban rendezett workshopon (*Meeting Central and Eastern European Institutions*) Fazakas Gergely Tamás mutatta be az OTKA-pályázatunk keretében végzett kutatásokat.

A 2015. április 11–15. között Debrecenben, Sárospatakon és Berekfürdőn rendezett *Unity in Diversity? Interactions between international and national Calvinism(s)* című konferencián Fazakas Gergely Tamás tartott előadást.

2015. május 28–30-án részt vettünk az MTA BTK ITI Reneszánsz osztálya által rendezett szegedi konferencián (*A felvilágosodás előzményei Erdélyben és Magyarországon*).

C) Külföldi kutatóutak

2014. 05. 26–30. között Fazakas Gergely Tamás és Száraz Orsolya Kolozsváron a Református Egyház Központi Gyűjtőlevéltárában, a Katolikus Gyűjtőlevéltárban és az Akadémiai Könyvtárban végeztek kutatásokat.

Csorba Dávid svájci kutatása 2 helyen 4 intézményre (ezen belül 2 zürichi és 2 berni kutatói helyre) fókuszált. Ennek során a magyarországi protestáns gályarabokra vonatkozóan tárt fel új forrásokat.

Imre Mihály németországi kutatóútja során az egykori herborni egyetem megmaradt könyvtári anyagában a protestáns mártirologia számos fontos kiadványát tanulmányozta, eközben eddig ismeretlen magyar vonatkozású nyomtatványokat (RMK III) is felfedezett.

5.) A további kutatások lehetősége

Abban bízunk, hogy az elmúlt évek kutatásai nem egyszerűen felhívták a figyelmet egy eddig Magyarországon kevésbé figyelembe vett összefüggésrendszerre, hanem eredményeink ahhoz is hozzá tudnak járulni, hogy a további kora újkori kutatások hangsúlyai némileg áthelyeződjenek, és a protestáns és katolikus mártirologiai narratívák, toposzok és trópusok, a mártírium kérdéseit tárgyaló műfajok és a különféle mártírrepresentációk nagyobb figyelmet kapjanak a jövőben. Úgy véljük, hogy az utóbbi években középpontba állított kora újkori mártirologiai témákra még számos egyéni és kollektív kutatási program építhető, disszertációk és monográfiák, szövegkiadások, illetve konferenciák és tanulmánykötetek állíthatók be. Azt szeretnénk, ha ezek a kutatások a későbbiekben tág diszciplináris kontextusban, a kora újkori felekezeti határoktól függetlenül, hazai és külföldi kutatók együttműködésével tudnának megvalósulni.